

Een kudde wilde paarden trekt door het moerasgebied Oostvaardersplassen.

OOSTVAARDERSPLASSEN

Vrije natuur achter een hek

Alle partijen willen het beste voor het moerasgebied tussen Almere en Lelystad. Maar wat is het beste?

Door onze redacteur **Gemma Venhuizen**

Door de kou in februari woedde dit jaar een kleine oorlog over de grote grazers in de Oostvaardersplassen. In het drassige natuurgebied tussen Almere en Lelystad lopen zo'n 2.500 edelherten, 1.000 konikpaarden en enkele tientallen hekrunderen. In de wintermaanden sterft pakweg 30 procent van die dieren door kou en een beperkt voedselaanbod. De grote kwestie is: moeten we daartegen ingrijpen, en op welke manier? De bedenkers van het gebied, de boswachters en de hoozevervoerders willen in feite allemaal hetzelfde: het beste voor de natuur. Maar kies je het beste voor het individu of voor de populatie? Het beste voor de korte of voor de lange termijn? En voor de soort of voor het ecosysteem?

En voor welk dier willen we het beste, en waarom? Welk dier is het *natuurlijkst*? De maker in de Oostvaardersplassen zullen zeker nu het weer warmer wordt, in hun nopjes zijn met rottend rundvlees. Ook een passerende wolf zou een verzwaakt hekrund of konikpaard kunnen waarden, een makkelijke prooi.

Maar is die wolf welkom? „Er staan nog vacatures open, zoals bijvoorbeeld van wild zwijn, wisent en wolf”, schreef ecoloog Frans Vera, medeontwikkelaar van het natuurgebied, in de Ontwikkelingsvisie Oostvaardersplassen van Staatsbosbeheer in 2008. Maar toen in 2010 een on-

dernemend zwijn de overstap waagde, werd het afgeschoten: het wettelijke nulstandbeleid liet zijn aanwezigheid buiten de Velluwe en de Limburgse Meisweg niet toe.

Fasklare antwoorden over wat 'het beste' is voor de Oostvaardersplassen zijn er niet. De vraag is te breed en er is geen wetenschappelijke consensus. Het is maar wat je kiest. Grazers? Maden? Vogels? Hoogleraar natuurbeheer van Wageningen University Frank Berendse noemt bijvoorbeeld het huidige beheer in de Oostvaardersplassen in *Prouw* „een droom die na dertig jaar niet is uitgekomen”. Hij opent het gebied te veranderen in een „uitgestrekt moerasgebied van internationale allure, met een geweldige rijkdom aan vogelsoorten”. Ecoloog Joris Cromsigt, verbonden aan de Zweedse universiteit SLU en de Universiteit Utrecht, kwam in NRC

juist met het voorstel om een lang geplande verbinding tussen de Oostvaardersplassen en het Horsterwold te openen, om de grazers meer ruimte te geven.

Oernatuur

Het stellen van de juiste vragen kan helpen bij het vinden van de juiste antwoorden. Bijvoorbeeld: wat was de oorspronkelijke doelstelling in het gebied? De kiem voor de Oostvaardersplassen werd vijftig jaar geleden gelegd, met de inpoldering van Zuidelijk Flevoland in 1968. „Het was het diepste deel van de polder, waar regenwater zich verzamelde. In afwachting van het geplande industrie-terrein ontstond er een moeras. Een deel werd ontwaterd en ingericht als tijdelijk landbouwgebied; een ander deel werd een voorlopig vogeltoevluchtsoord. Tien jaar later was de vogelrijkdom in

Het is de vraag of natuurlijk beheer mogelijk is in dichtbevolkt Nederland

het gebied zo groot dat biologen pleitten voor behoud van het natuurgebied. En in 1979 omschreef Vera in een artikel de Oostvaardersplassen als samenhangend ecosysteem, waarin grauwe ganzen een hoofdrol speelden: die hielden de vegetatie divers door jonge rietstengels te eten. In zo'n moerasecosysteem zouden vogels Vera uit Nederland verdwenen vogelsoorten als de zeearend en de zilverreiger kunnen terugkomen.

Grauwe ganzen hebben grasland nodig. Tot dan toe was de theorie dat zulk grasland alleen in kunstmatige, door de mens beheerde gebieden kon ontstaan, maar Vera opperde dat ook wilde runderen en paarden in Europa voor grasland konden zorgen. Begin jaren tachtig werden de grote grazers geïntroduceerd, en zo ontstond de hoofdinstelling van de Oostvaardersplassen, zoals die onder meer wordt geciteerd in het Natura2000-beheerplan: „Het in stand houden en verder laten ontwikkelen van een natuurlijk dynamisch moerasecosysteem met een hoge natuurwaarde als voortplantings- en verblijfsgebied van vrij levende moerasvogels en zoogdieren. Natuurlijke processen bepalen de structuren en patronen in het gebied, die samen met die processen ruimte geven aan Europese inheemse planten- en diersoorten.”

Voltooid is het plan niet. Want de lang geplande corridor tussen de Oostvaardersplassen en het Horsterwold is nog al-

tijd dicht. Op die manier hadden de grazers 's winters zelf beschutting kunnen zoeken in het loofbos. De corridor was bijna af, maar het plan werd in 2010 door toenmalig staatssecretaris Henk Bleker geschrapt (te duur), al was het kort daarvoor door een internationale commissie aanbevolen als de beste oplossing voor de grote grazers in de Oostvaardersplassen.

Big Brother

Er is een moeras, er zijn vogels en zoogdieren die zich voortplanten. Maar hoe *natuurlijk* zijn de processen in de Oostvaardersplassen? Zorgen grote grazers na de laatste ijstijd - zo'n tienduizend jaar geleden - echt voor een parkachtig landschap?

Sommige wetenschappers trekken dat in twiifel. Fysisch geograaf Jan Sevink van de Universiteit van Amsterdam kwam deze maand bijvoorbeeld met de verklaring dat een open landschap niet ontstond door grote grazers, maar door bosbranden. Onze voorouders stonden rond 8.400 voor Christus al grote stukken bos in brand hebben gestoken, concludeert hij in valkblad *Gatena*. Toen al greep de mens in de natuur in.

Waarom zouden mensen dan nu niet ingrijpen? Door bijvoorbeeld, of door anti-conceptie, zoals emeritus hoogleraar fertiliteit Ben Colenbrander van de Universiteit Utrecht opperde in een gesprek met NRC. Dan lijden de grazers geen honger en dijt de populatie ook niet teveel uit.

Een andere vraag is of natuurlijk beheer überhaupt mogelijk is in het dichtbevolkte, sterk geregelde Nederland. De Oostvaardersplassen lijken het tegendeel van een dierentuin: veel ruimte, beperkte hoeveelheid voedsel, maar er staat nog steeds een hek omheen. Zet een groep individuen samen op een plek waar ze niet gemakkelijk weg kunnen en er ontstaat geheel dramatische interactie - in die zin zijn de Oostvaardersplassen de dierlijke tegenhanger van tv-series als *Utopia*, *Expedition Robinson* en *Big Brother*. Een treinrit via Lelystad voelt haast als voyeurisme: hoeveel dieren zien we, en zien ze er - volgens ons - gelukkig uit?

Wie menselijke inmenging wil vermijden, zou wellicht moeten kiezen voor een ondoordringbare omheining: met grote grazers die tegelijkertijd hun buiken vol eten en de hongerdoed sterven, zolang we niet weten wat er gaande is.

We kunnen ook het hek weghalen. Natuurlijk zal er dan af en toe een hekrund, konikpaard of edelhert de A6 of de spoorlijn oversteken, en enkele tuinen in Lelystad kaalvreten. Maar dat is wel de vorm van natuurlijk beheer die landen als Noorwegen en Zweden hanteren. Daar rijden automobilisten met groot licht en bevindt het hekkwerk zich niet langs de weg maar voorop de auto: om de impact bij een botsing met een grote grazer te verkleinen. En wie toch een eland aanrijft, neemt het vlees mee voor in de vriezer.

De nooit voltooidde uitbreiding van het natuurgebied

Martin Drenthen

Er is ook wildheid mét menselijk ingrijpen

Martin Drenthen, natuurfilosoof bij de Radboud Universiteit Nijmegen:

„Ik begrijp dat de Oostvaardersplassen geen wildernis vormen omdat er overal sprake is van menselijk ingrijpen of menselijke invloed. Maar er is wel 'wildheid', en uit respect daarvoor wordt ervoor gekozen om minimaal te beheren. Dat betekent dat je afziet van sturing en het aan de natuurlijke processen over laat hoe het gebied zich zal ontwikkelen, en dat je die ontwikkeling ook toestaat wanneer er dingen gebeuren die tegen onze esthetische of ethische waarden indruisen. „In de argumentatie van tegenstanders van het huidige beheer zie je een

stelselmatige weigering om het natuurlijke karakter van het gebied te erkennen. Hun argumenten - dat er hekken omheen staan en dat de grote grazers in het verleden door mensen zijn gewond - worden door voorstanders gepareerd door oep te wijzen dat er overal in de wereld hekken / rivieren / zeen om natuurgebieden heen staan en dat de huidige generatie in vrijheid leeft. Dat lijkt de discussie niet verder te brengen. „De vraag of de Oostvaardersplassen als natuur kan worden beschouwd is primair een filosofische en ethische kwestie: zijn wij bereid te accepteren dat er plekken zijn die buiten onze menselijke bepalingsmacht vallen?”

Han Oiff

Piepjong ecosysteem

Han Oiff, hoogleraar ecologie bij de Rijksuniversiteit Groningen:

„Vergeet niet dat dit ecosysteem een baby in de wieg is, met veertig jaar zijn de Oostvaardersplassen piepjong, dan kun je nog geen torenhoog verwachtingen van de ecologische ontwikkeling hebben. De helft van het gebied bestaat uit een heel hoog niet-moeras, en is van belang voor vogels als rietgras, baardman en blauwborst. Die zouden niet zonder de grote grazers kunnen. Want de hekrunderen en de konikpaarden houden het grasland kort, waardoor grote groepen grauwe ganzen vervolgens

in het gebied kunnen ruien. En die grauwe ganzen zijn belangrijk voor het moeras: ze eten jong niet en gaan zo verrijging van het gebied tegen. Daar profiteren die moerasvogels van. „Het interessante is dat de Oostvaardersplassen ons een spiegel voorhouden: wat verstaan we onder natuur en onder dierenwelzijn? Als ecoloog kan ik diverse indicatoren voor dierenwelzijn noemen - het kiezen van een eigen partner, het behoren tot een sociale groep, het kunnen vertonen van natuurlijk gedrag... In dat lijstje staat niet dat een dier twee maanden per jaar ongelimiteerd toegang moet hebben tot voedsel.”

Frans Vera

Zonder grazers geen natuur

Frans Vera, ecoloog en medeontwikkelaar van de Oostvaardersplassen:

„De Oostvaardersplassen zouden anderszins zijn, zeggen tegenstanders. Is de zeearend die daar broedt dan ook kunstmatig? Dat er een hek om het gebied staat, betekent niet dat het geen natuur meer is. Alle natuurgebieden zijn begrensd, zelfs die Serengeti in Tanzania. Soms is de grens een berg of een rivier, soms een hek. Dat doet niets af aan het natuurlijke van de leefprocessen. „Wat die ontdekking van Sevik betreft: elke keer komt er weer iemand met een nieuwe theorie waarom de

grote grazers niet landschapvormend zouden zijn. Zo is in Ierland wat fossiel stofmeel van eiken en gras gevonden, maar geen botten van oerinderen. Daaruit concluderen ze dat een halfoopen landschap ook zonder grazers mogelijk was. Maar dat er geen botten zijn gevonden, betekent niet per se dat de dieren er niet waren. Absence of proof is no proof of absence. „Toen ik opperde om wilde koeien te introduceren in de Oostvaardersplassen om het landschap open te houden, zei iedereen: dat lukt niet, dan heb je binnen de kortste keren een dicht bos. Nu het wel is gelukt, hoor je niemand meer over de inhoud.”

FOTO: MARCO OUBOUZIER / VOLLINGZEE / COOSTE